

istoric ni se pare cea mai importantă, ci posibilitatea de a o folosi pentru rezolvarea unei serii de probleme minore și chiar majore de istorie culturală și de istorie propriu-zisă. Iar această posibilitate nu se poate spune că există decît atunci cînd datele cu care lucrăm sînt într-adevăr absolute și nu aproximative. Desigur că dacă acel \pm ar avea absolut întotdeauna o valoare egală, atunci datele obținute ar putea fi folosite fără nici o dificultate scopului amintit, dar cînd \pm variază între cîteva decenii și mai bine de o jumătate de mileniu, situația se schimbă.

Este desigur important să știm dacă omenirea a pășit în neolitic — și deci omul a trecut de la faza de culegător la aceea de producător de hrană — în mileniul VII sau în mileniul VI, dar valoarea acestei informații este în fapt limitată dacă nu este absolută. Dimpotrivă, dacă acel \pm se va reduce în chip constant la un minimum care să ne permită să vorbim într-adevăr de date absolute, atunci *ipso facto* nu vor mai exista dificultăți de netrecut în rezolvarea definitivă a unor probleme majore ale cercetării arheologice și ale istoriei străvechi a omenirii. Într-adevăr, cînd datele obținute prin radiocarbon vor fi nu numai lipsite de aproximație, dar și concordante între ele, atunci se va putea răspunde fără șovăire la întrebarea dacă diferitele grupe umane au putut trece de la stadiul de culegător la acela de producător de hrană prin evoluție firească și relativ generală, petrecută independent în diferitele regiuni ale Lumii Vechi, sau dimpotrivă, dacă poate rămîne în picioare — din acest punct de vedere — teza difuzionistă, potrivit căreia numai unele grupe umane mai dotate și trăind în condiții mai favorabile au făcut în chip spontan, am spune, acest mare pas înainte, iar celelalte l-au putut face numai prin contactul cu acestea și influențate direct de ele.

Pe de altă parte, așa cum a relevat cu dreptate Milojević, datele medii nu pot fi de mare utilitate pentru arheologi, tocmai fiindcă ele sînt eminamente aproximative, iar istoria societății omenesti nu poate fi reconstituită cu precizie pe baza unor asemenea date. Chiar pentru perioadele îndepărtate ale paleoliticului, unde firește o sută—două de ani nu mai au aceeași importanță ca pentru neolitic și pentru epocile următoare, o diferență de 4 000 ani între datele obținute pe cărbunii aceleiași vetre și pe de altă parte o diferență de jumătate de secol pentru un lemn din mileniul III, sînt mult prea exagerate pentru ca datele respective să mai aibă vreo valoare cronologică absolută. Amintesc de altfel numai în treacăt faptul cunoscut de toți arheologii că, pentru epocile metalelor, chiar aproximații de decenii pot duce la concluzii total greșite, așa încît, din acest punct de vedere, justetea observațiilor lui Milojević nu poate fi negată.

Cît privește exemplele datelor radiocarbonului în totală contradicere cu cele stratigrafice — pe baza cărora, între altele, Milojević ajunge la concluzia absolutei ineficienței pentru arheologia preistorică a metodei radiocarbonului — este evident că ele sînt impresionante și nu pot fi subestimate. Unele dintre ele s-ar putea totuși datora cauzelor semnalate de Johnson, nefiind de loc exclus, de exemplu, ca—într-o peșteră intens locuită de-a lungul multor milenii—diferite resturi din straturile mai noi să fi ajuns mai spre baza stratului de cultură și viceversa, deși pare destul de ciudat ca tocmai piesele supuse examenului să aparțină acestor materiale răvășite. Dar, devreme ce în destule așezări cu straturi suprapuse se pot găsi resturi rămase *in situ*, toate incertitudinile de pînă acum ar putea fi risipite în viitor, din acest punct de vedere.

În schimb, atîta vreme cît aproximația nu va fi practic eliminată prin reducerea ei la o cîțime insignifiantă, ni se pare că nu se va putea vorbi despre *date absolute*. Din acest punct de vedere, concluziile lui Milojević sînt întemeiate și concluziile atît de ample cultural-istorice pe care Pittioni crede că le poate formula fără teamă de greșeală par cel puțin premature. Dacă, în locul presupunerilor ipotetice pe care se bazează metoda

radiocarbonului, ea se va sprijini pe certitudini sigur dovedite și dacă în locul datelor medii și al datelor aproximative se vor putea preciza date cu adevărat « absolute », metoda va putea fi considerată realmente utilă arheologiei și deci istoriei. Cu toată lipsa noastră de competență în domeniul fizicii nucleare, ne îngăduim să credem — ținând seama de uriașul progres al științei și mai ales al cercetărilor de fizică nucleară — că treptat-treptat metoda va putea fi îmbunătățită spre a se ajunge la împlinirea acestui deziderat.

În felul acesta, împărtaşind pentru prezent scepticismul lui Milojević asupra valorii datelor obținute prin cercetările de pină acum, credem că negarea oricărei posibilități viitoare de a se ajunge la rezultate precise este excesivă. Și, fără ca arheologii să trebuie să înceteze până atunci discuțiile cronologice-istorice, ei trebuie să se resemneze deocamdată, recunoscând incertitudinea unora dintre rezultatele pe care le formulează în această privință și a caracterului lor fatal provizoriu.

Vladimir Dumitrescu

NOI PUNCTE DE VEDERE ÎN CERCETAREA ȘI INTERPRETAREA PALEOLITICULUI

Ținând seama de unele din ultimele interpretări care se dau cronologiei paleoliticului, reiese tot mai clar că faptele geologice și paleontologice primează față de obișnuitele încadrări făcute numai cu ajutorul tipologiei. Ne vom opri deci aici asupra citorva studii și note privitoare la această atât de pasionantă problemă, apărute recent.

Astfel Hermann Schwabedissen, în articolul *Fällt das Aurignacien ins Interstadial oder ins Interglazial?*, *Germania*, 34, 1956, p. 13—41, își pune această întrebare în urma discuțiilor iscate cu prilejul excursiilor celei de-a șaptea sesiuni Deuqua a Uniunii germane a cuaternarului în legătură cu încadrarea geocronologică a zonei de lutire Gottweig (= zona Fellabrunn = complexul Stillfried A), întrebându-se dacă aceste depuneri în care apare obișnuit aurignacianul în Europa centrală trebuie să fie socotite interstadiale după cum se face în general, sau interglaciare. Problema s-ar părea că nu are prea mare importanță, dacă nu ar fi în strînsă legătură cu apariția lui *Homo sapiens* în această vreme, evident alta urmînd a fi înțelegerea asupra originii răspîndirii și culturii lui *Homo sapiens* într-un interglaciare — epocă geologică mai lungă și mai caldă —, decît într-un interstadial.

După ce aruncă o privire critică asupra problemelor stratigrafice în legătură cu cele mai importante descoperiri paleolitice din Europa centrală, autorul — plecînd de la unele constatări aproape unanim acceptate în ceea ce privește geocronologia paleoliticului superior — tinde totuși fățiș spre o nouă împărțire a glaciațiunii Würm. Titlul însuși al articolului pare chiar de neînțeles, avînd în vedere acordul la care au căzut cei mai de seamă comentatori ai paleoliticului Europei centrale în ceea ce privește încadrarea geocronologică a aurignacianului. El apare în interstadiul Würm I — Würm II, fie independent, fie în asociere cu szeletianul. Dar tocmai acestui interstadial unanim acceptat pentru apariția lui *Homo sapiens* și a tehnicii lui lamelare îi caută autorul pricină. Aceste depuneri geologice cuprinzătoare ale primelor dovezi de locuire aurignaciană sînt ele interstadiale sau pot fi considerate interglaciare? Admițînd un interglaciare în locul unui interstadial, va trebui creată nu numai o nouă glaciațiune cu un nume propriu, dar și o serie de radicale schimbări mai jos de această nouă glaciațiune. De aici întrebarea dacă loessul recent I mai poate rămîne atribuit lui Würm I sau e mai bine să fie integrat glaciațiunii Riss. Dacă loessul recent I ar putea fi atribuit glaciațiunii Riss, atunci complexul Stillfried A nu ar mai reprezenta un interstadial ci un interglaciare.

Mai mulți cercetători ca Weidenbrech, Graül și Büdel caută să creeze o glaciațiune independentă, cuprinsă între interglaciațiunea Ehringsdorf și depunerile calde ale complexului Stillfried A, propunând înlăturarea împărțirii în trei a Würm-ului și chiar desființarea schemei și nomenclurii date de Soergel.

Ultimele cercetări au dus totuși la o limpezire a succesiunii stratigrafice atît în ceea ce privește orizonturile de loess, cît și culturile paleolitice cuprinse în ele.

Și atunci, așa cum se întreabă autorul, întrebăm și noi ce importanță are faptul dacă depunerile de loess Würm I rămîn în continuare atribuite începutului acestei glaciațiuni sau sînt atribuite unei glaciațiuni independente? Deoarece autorul însuși arată că noțiunile interglaciar și interstadial nu sînt încă precizate și nici toate problemele legate de faza Stillfried nu sînt rezolvate, socotim prematură o astfel de încercare, întrucît argumentele pentru modificarea schemei lui Soergel nu sînt încă suficient de coapte.

Dacă orizontul Stillfried A nu poate fi socotit un interglaciar, din discuții reiese totuși că este vorba de un interstadial blînd de o mai lungă durată. Propunerea întrebuirii unei nomenclaturi noi, oricît de neutrală ar fi, nu-și are temei. Avalanșa de termeni noi furnizați de fiecare cercetător în parte în legătură cu locul din țara respectivă unde s-au manifestat aceste fenomene generale nu face altceva decît să îngreuneze cercetarea și înțelegerea cuaternarului. Sporirea acestor termeni îngreunează intrarea în problemă, trebuind uneori pentru a înțelege de ce e vorba să purcezi întîi la dezlegarea unui joc de cuvinte încrucișate în toate limbile.

În ceea ce privește situația de la noi în straturile de șiroire ale interstadiului Würm I — Würm II, am surprins la Ceahlău — Cetățica prezența aurignacianului în asociere cu szeletianul. Nu vom merge însă pe linia cercetătorilor din centrul Europei, dînd un nume propriu acestor depozite interstadiale, deși am putea să o facem. De ce numai noi să ne încărcăm memoria cu complexul Stillfried A — zona Fellabrunn sau faza de lutuire Gottweig, și nu s-ar vorbi și de complexul, zona sau faza Ceahlău-Cetățica?

★

Cunoscutul cercetător al paleoliticului francez Fr. Bordes face — în colaborare cu cercetătorul elvețian H. Müller-Beck în lucrarea *Zur Chronologie der Lösssedimente Nordfrankreich und Süddeutschland* (Germania, 34, 1956, p. 199—208) — o serie de prețioase observații asupra secțiunilor de loess din nordul Franței și sudul Germaniei, cu deosebire a acelor care conțin resturi paleolitice. Unele concluzii la care se ajunsese anterior în ceea ce privește supraviețuirea musterianului în apus pînă în ultimele două depuneri ale loessului tînăr, contemporan cu apariția primelor dovezi ale paleoliticului superior, se vedeau și de astă dată juste.

Una dintre observațiile cele mai importante pentru problemele ce ne interesează este aceea că în vestul și centrul Europei paleoliticul superior nu sfîrșește o dată cu înțetarea depunerilor de loess. Acest fapt confirmă prelungirea magdalenianului în postglaciar, susținută de Schwabedissen, care durează — după cum spune Zeuner — pînă cînd magdalenianul vine în contact cu ceramica.

Ceea ce se întîmplă în centrul și vestul Europei cu magdalenianul care persistă pînă în holocen, se întîmplă la noi în Moldova cu gravettianul final, care dăinuiește la Ceahlău în forme neschimbate pînă ia contact cu un neolitic timpuriu, premergător culturii Criș. Evident că în fața unor astfel de întîlniri, problema existenței unei culturi intermediare între paleolitic și neolitic începe a deveni o iluzie.

★

Profilul de loess din cariera Korbrech din Kitzingen a fost din nou supus unei serii de observații amănunțite de Karl Brunnacker, care ni le prezintă în articolul: *Das Lössprofil von Kitzingen (unterfranken). Ein Beitrag zur Chronologie des Paläolithikums* (Germania 34, 1956, p. 3—11). Ce se constată aici? Peste depunerile unui sol fosil brun interglaciuar Riss-Würm, într-un pământ brun curgător datorită acțiunii congelifluctive de la începutul glaciațiunii următoare Würm I, în partea de bază a depunerilor acestui stadiu au apărut unele unelte paleolitice. Încadrarea geocronologică a fost făcută pe baza analizelor granulometrice. Dar pentru ca în adevăr aceste observații și analize să fie o contribuție serioasă la cronologia paleoliticului, ar fi fost de dorit să se precizeze și treapta de dezvoltare paleolitică a uneltelor descoperite, făcându-se și unele analogii cu alte descoperiri similare.

★

Adepții tipologiei primesc un serios avertisment în scurta notă prezentată de Karel Valoch, *Beitrag zur Kenntnis der sogenannten Levallois-Technik* (Germania, 34, 1956, p. 1—3). Autorul atrage atenția asupra persistenței tehnicii de cioplire levalloisiene cu desprinderea din nucleu scut sau disc cu planul de lovire pregătit în culturile mai noi paleolitice, cu deosebire în szeletian, și mai târziu în aurignacian și chiar în epipaleolitic, fapt care îndreptățește prudența în ceea ce privește datarea și încadrarea unor astfel de piese provenite din descoperiri de suprafață.

Descoperiri izolate care nu fac serie și nu sînt însoțite de precizări stratigrafice duc adesea la confuzii regretabile în ceea ce privește atribuirea, care de obicei se face în favoarea unor culturi mai vechi.

Numai o astfel de lipsă de prevedere a îngăduit lui E. Patte să atribuie clactonianului unele așchii provenite din paleoliticul superior de tip szeletian de la Iosășel. De altfel planul de lovire alcătuit din două fațete despărțite printr-o muchie, care dă obișnuitul talon diedru frecvent utilizat în tehnica de cioplire a mustertianului nostru de peșteri și terase, este prezent mai târziu nu numai în szeleto-aurignacianul de la Ceahlău-Cetățica, dar și în aurignacianul mijlociu de la Ceahlău-Dîrțu.

★

Din cele expuse pe scurt mai sus se vede contribuția covârșitoare pe care o are cercetarea științifică a depunerilor de loess în legătură cu încadrarea geocronologică a descoperirilor paleoliticului de terasă. O simplă metodă ca aceea a granulometriei este cîteodată de ajuns pentru a obține o încadrare a descoperirilor. Adăugîndu-se la aceasta cercetarea humusului, a carbonatului de calciu, a minereurilor grele și determinările sporopolenice, succesiunea climatică a depunerilor de loess ne va fi mult mai ușor de înțeles. Un îndemn și o datorie de a porni cît mai neîntîrziat în aplicarea acestor metode atît de curente în cercetarea paleoliticului.

C. S. Nicolăescu-Plopșor

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN ITALIA

1. *Gravuri paleolitice în Sicilia.* Se știe că una din caracteristicile principale ale artei paleolitice naturaliste este tocmai interesul mediocru arătat redării figurii omenești, în raport cu numărul impunător de figuri de animale, incizate, desenate sau pictate în diferitele grote din Franța, Spania sau Scandinavia. Forme umane naturalist reprezentate,